

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Књига XXII

Book XXII

ETHNO-CULTURAL ANNALS

for the study of the culture of eastern Serbia and the adjacent areas

SERBIAN EAST IN PAST AND PRESENT: ARCHAEOLOGY, ETHNOLOGY, HISTORY AND LINGUISTICS

Editors

Vojislav Filipović
Ivica Todorović

Editorial Board

Mihaj Radan (Romania), Mirko Blagojević, Milina Ivanović Barišić,
Gordana Blagojević, Dragan Žunić, Stanka Janeva (Bulgaria),
Vladimir Petrović, Aleksandar Bulatović, Daniela Heilmann (Germany),
Aleksandra Papazovska (Macedonia), Irena Ljubomirović, Zoran Vučić,
Nina Aksić, Slaviša Milivojević

Svrljig
2019

Књига XXII

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

за проучавање културе источне Србије и суседних области

СРПСКИ ИСТОК НЕКАД И ДАНАС: АРХЕОЛОГИЈА, ЕТНОЛОГИЈА, ИСТОРИЈА И ЛИНГВИСТИКА

Уредници

Војислав Филиповић

Ивица Тодоровић

Редакција

Михај Радан (Румунија), Мирко Благојевић, Милина Ивановић
Баришић, Гордана Благојевић, Драган Жунић, Станка Јанева (Бугарска),
Владимир Петровић, Александар Булатовић, Данијела Хелман
(Немачка), Александра Папазовска (Македонија), Ирена Љубомировић,
Зоран Вучић, Нина Аксић, Славиша Миливојевић

Сврљиг
2019

УДК 008:39(082.1)

ЕТНО-КУЛТУРОЛОШКИ ЗБОРНИК

Зборник је покренут 1995. године на иницијативу проф. др Сретена Петровића и Етно-културолошке радионице Сврљиг

Издавач: Центар за туризам, културу и спорт, Боре Прице 2, Сврљиг

За издавача: Мирослав Марковић

Рецензенти: др Гордана Благојевић, др Јованка Радић, др Александра Павићевић, др Милина Ивановић Баришић, мр Небојша Ђокић, др Александар Булатовић, др Владимир Петровић, проф. др Артур Банкоф (САД), др Војислав Филиповић

Класификација: Татјана Филиповић – Радулашки

Припрема и штампа: Галаксијанис, Ниш

Тираж: 150

ISBN 978-86-84919-38-2

САДРЖАЈ

I АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ОБЛАСТИ

Љ. Милановић, С. Пилиповић: БЕЛЕРОФОНТ КРОТИ ПЕГАЗА: ЗЛАТНИ ПРСТЕН ИЗ ПОРОДИНА КОД АЛЕКСИНЦА	9
Ј. Богић, О. Младеновић: АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА БАЊИЦА ПОДНО СВРЉИГ ГРАДА У 2017. ГОДИНИ: ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ	21
С. Jerz, J. French, J. Bogić, M. Vranić: KAFANA “MALO VALJEVO” KOD LOZNICE	37
Ž. B. Veljković: PREDLOG TURIZMOLOŠKOG ETIMOLOŠKO- -ARHEOLOŠKOG REČNIKA OPŠTINE SREMSKA MITROVICA	47

II ИСТОЧНА СРБИЈА И СУСЕДНЕ ОБЛАСТИ – ЛИНГВИСТИКА, ЕТНОЛОГИЈА И ИСТОРИЈА

С. Милорадовић: ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИ ГОВОРИ	77
Б. Анђелковић: МАНАСТИР ВАСКРЕСЕЊЕ ХРИСТОВО ИЗМЕЂУ РЕЛИГИЈСКИХ И СЕКУЛАРНИХ ДИСКУРСА	87
О. Думић, Н. Ђокић: СЕЛО ГЛОЖАНЕ И ЊЕГОВИ ЦРКВЕНИ ХРАМОВИ	103

III ОПШТИ СРПСКИ ЕТНИЧКИ КОНТЕКСТ – НАУЧНИ И ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ У САВРЕМЕНОСТИ И ПРОШЛОСТИ

Н. Демоња, И. Тодоровић: ЕТНОЛОШКО-ПРАВНИ ПРИЛОГ РАЗМАТРАЊУ И ПРЕВАЗИЛАЖЕЊУ ПРОБЛЕМА БЕЛЕ КУГЕ КОД СРБА	133
Б. Станојевић: ЛИНГВИСТИЧКА ИНТЕРФЕРЕНЦИЈА И КОНТАКТ У РАЗВОЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА: ПРЕЛИМИНАРНЕ ХИПОТЕЗЕ	157

М. Ивановић Баришић: ТРАНСПОРТ ДОБАРА У СЕОСКОМ ДРУШТВУ	173
---	-----

IV СВРЉИШКА ОБЛАСТ У ПРОШЛОСТИ

Н. Ђокић, С. Митровић: ЦРКВЕ У ОКОЛИНИ СВРЉИГА САГРАЂЕНЕ ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	191
---	-----

V ХРОНИКА

Осврти и прикази

Приказ изложбе: Кошуља – увек (Вјера Медић)	213
Милина Ивановић Баришић, Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века (Маја Марјановић)	215

In memoriam

Петар Влаховић (1927–2016) (Нина Аксић)	217
Десанка Николић (1929–2016) (Милина Ивановић Баришић)	221

БЕЛЕРОФОНТ КРОТИ ПЕГАЗА: ЗЛАТНИ ПРСТЕН ИЗ ПОРОДИНА КОД АЛЕКСИНЦА

Љубомир Милановић

Византолошки институт САНУ, Београд

Сања Пилиповић

Балканолошки институт САНУ, Београд

e-mail: milanovic.ljubomir@gmail.com, sanjapil@gmail.com

Апстракт: Златни прстен са гемом од вишеслојног опала са представом Пегаса и Белерофонт пориче потиче из Породина код Алексинца, данас се чува у Народном музеју у Београду. У раду се истражује приказана тема, и указује се, колико је то могуће, на везу са археолошким локалитетом „Градиште“ у селу Породин, одакле и потиче ово изузетно дело римског златарства.

Кључне речи: геме, Белерофонт, Пегаз, Породин код Алексинца.

Sommario: *l'Anello d'oro con la gemma di opalo con figurazioni di Pegaso e Bellerofonte fu rinvenuto a Porodin, vicino ad Aleksinac, mentre oggi è conservato nel Museo Nazionale a Belgrado. L'argomento di questo studio si focalizza sul tema rappresentato, e si tenterà di individuare, per quanto sia possibile, il legame con la località di „Gradište“ nel paese di Porodin, dove è stato rinvenuto questo capolavoro di orefeceria romana.*

Parole chiave: *gemme, Bellerofonte, Pegaso, Porodin vicino ad Aleksinac.*

Са локалитета Породин код Алексинца¹ потиче налаз златног прстена (*annulus aureus*) са гемом од вишеслојног опала, који се данас налази у Народном музеју у Београду (сл. 1).² Подаци указују да је Народни музеј откупио овај прстен од Д. Живадиновића након II светског рата. Прстен је украшен дебљом тордираном жицом око касете и зрнима гранулације на споју алке и главе прстена како се чинило у III веку. У касету је уметнута гема од опала светло и тамно плаве боје. На геми је у светлопавом слоју угравирана представа крилатог коња (Пегаса) у лету на лево, и испод њега се налази нага мушка фигура (Белерофонт) ослоњена на леву ногу, док је десна повијена у колену. Фигура је окренута на лево. Десна рука је подигнута и у њој држи узде које воде до Пегаса изнад. Не може се прецизно одредити да ли на глави има неку врсту путничке капе (*petasus*?). Данас није најјасније шта се налази у његовој левој руци, забаченој иза тела, да ли је то обмотана тканина која се спушта преко руке. Иза фигуре се налази косо постављен штап или копље.

Сл. 1 – Белерофонт хвата Пегаса – златни прстен са гемом од опала из Народног музеја у Београду (фото Народни музеј Београд)

Да би се боље разумео значај налаза прстена из Породина, потребно је прво нешто рећи о самом локалитету. Породин, место које је назначено као место налазка изузетног златног прстена са представом Белерофонта и Пегаса, налази се у Алексиначкој котлини, то јест у северном делу јужног Поморавља, под Малим Јастребцом, јужно од Крушевца.³ Археолошки локалитет у селу Породин носи назив „Градиште“, налази се на ниском положају на десној обали Туријске реке, на месту где се поток Гранчица улива у Турију (сл. 2, 3, 4). Вероватно се радило

о самом локалитету. Породин, место које је назначено као место налазка изузетног златног прстена са представом Белерофонта и Пегаса, налази се у Алексиначкој котлини, то јест у северном делу јужног Поморавља, под Малим Јастребцом, јужно од Крушевца.³ Археолошки локалитет у селу Породин носи назив „Градиште“, налази се на ниском положају на десној обали Туријске реке, на месту где се поток Гранчица улива у Турију (сл. 2, 3, 4). Вероватно се радило

¹ Овај чланак је део истраживања на пројекту бр. 177012 Балканолошког института САНУ (Друштво, духовна и материјална култура и комуникације у праисторији и раној историји Балкана) и на пројекту бр. 177032 Византолошког института САНУ (Традиција, иновација и идентитет у византијском свету). Захваљујемо Душану Рашковићу из Народног музеја у Крушевцу на драгоцепој помоћи у сагледавању античког локалитета Породин, као и на уступљеним фотографијама овог локалитета. Такође, захваљујемо и Народном музеју у Београду на љубазности и на уступљеним фотографијама атрефаката који се налазе у њиховој античкој збирци накита.

² Поповић 1992, 30, кат. бр. 38; Поповић 1997, 11, 36 сл. 4; Кузмановић-Нововић 2005, кат. 422.

³ Рашковић 2013, 69–70.

Сл. 2 – Улаз у кањон Туријске реке (фото Д. Рашковић).

Сл. 3 – Предграђе „Градишта“ у Породину (фото Д. Рашковић).

о важној утврђеној војно-стратешкој тачки, на којој су боравили војни одреди, а можда је у питању било и веће насељено место.

Уочљиви су остаци порушених зидова који су разбацани по стрмим падинама самог „Градишта“, док се у подножју уочава полукружно утврђено подграђе. Унутар самог утврђења има још остатака зидова, сада у великим гомилама полуобрађеног камења. Са северозапада, где је данас улазна рампа на плато „подграда“ изгледа да је био и улаз у утврђење.

Током рекогносцирања подручја подграђа „Градишта“ у Породину 1997. године екипа археолога је пронашла античке профилисане фибуле, одломке рановизантијске керамике, делове већих судова, питоса, и рановизантијски новац Анастасија I и Јустина II. Са овог локалитета потичу налази атипичних гвоздених пред-

Сл. 4 – Поглед на „Градиште“ у Породину са пута Тешица – Породин (фото Д. Рашковић).

мета у форми кључева, длета и разних гвоздених алатки. Народни музеј Крушевац, захваљујући пажњи коју посвећује овом локалитету, поседује већи број гвоздених предмета, међу којим и више мањих алатки.

Према датовању ових предмета археолошко налазиште у Породину обухвата нешто дужи временски период. На то нас упућују већ поменути налази од профилисаних фибула II века, до налаза рановизантијског новца VI века.⁴ Вероватно је настало као мање сеоско насеље уз Туријску реку, које је захваљујући стратешком положају заклоњено кањоном Турије, наставило живети и у рановизантијском периоду. Велики немири и разарања које је проузроковао готски продор су касније изменили начин живота у Поморављу.

Као што смо рекли на почетку рада, прстен из Породина представља изузетан пример златарства тог периода. Представа на прстену је, с правом, у ранијој литератури атрибуисана као Белерофонт и Пегаз, међутим није дефинисано о каквој сцени је реч. У целокупном циклусу сцена са Пегазом, један важан сегмент чине његове представе са Белерофонтом.⁵ Ту се могу издвојити значајне сцене Белерофонта како јаше Пегаз, или како га поји и кроти.⁶ Такође, бројне су и представе из циклуса везаног за њихове потоње заједничке подвиге у Ликији, као што је убиство Химере или сукоб са Амазонкама.⁷ Поједностављено, у римској глиптици

⁴ Raškovic 1998, 103–110.

⁵ LIMC s. v. Pegasus, бр. 93–144.

⁶ LIMC s. v. Pegasus: Белерофонт и Пегаз (бр. 93–98) Белерофонт јаше Пегаз (бр. 99–117), Белерофонт хвата Пегаз (бр. 118–137) и Белерофонт поји Пегаз (бр. 138–144).

⁷ LIMC s. v. Pegasus, бр. 145–242.

приказују се заправо само две теме са Белерофонтом и Пегазом и обе наглашавају Белерофонову херојску димензију: Кроћење Пегаз у Коринту код извора Пирене и убијање Химере у Ликији.⁸ На прецизније атрибуисање теме на прстену из Породина, указује важан иконографски детаљ, а то су узде у подигнутој десној руци Белерофонта, означене суптилном линијом ка глави Пегаз. Управо оне указују да је реч о представи Белерофонта како хвата, то јест кроти Пегаз у лету. Наиме, Белерофонту је указано да ће му у борби са Химером бити потребан крилати коњ Пегаз, а да би успео да га припитоми морао је да спава у храму богиње Атине. У сну му се указала сцена у којој сама богиња Атина ставља златне узде поред њега. Након тога Белерофонт је пришао Пегазу док је пио на извору у Коринту и успео је да га укроти.⁹ Мит о Белерофонту опширно се наводи у Илијади (II. 152–211), и другим изворима,¹⁰ међутим Пиндарове Олимпијске оде (13.60–86) су најстарији сачувани фрагмент у коме се помиње сусрет Белерофонта и Пегаз и то код Пирене. Плиније Старији, као и Плутарх (*De vitioso* 3), наводи да је Белерофонт био први који је икада укротио коња (7.57). Управо ово кроћење коња, крилатог Пегаз, приказано је и на прстену из Породина.

Хватање Пегаз приказивано је различито у римској уметности. Управо ова сцена хватања, то јест кроћења Пегаз, приказана је на прстену из Породина, и то у моменту када је Пегаз још увек у лету изнад самог Белерофонта. Један од иконографских модела налази се и на прстену из Породина, где је приказан Пегаз у лету изнад самог Белерофонта. Поред ове постоје и сцене где се крилати коњ налази већ на земљи, где се пропиње на задњим ногама или га Белерофонт већ хвата за гриву.

Сцена кроћења Пегаз није толико раширена у глиптици и хронолошки је ограниченија у односу на тему убијања Химере.¹¹ Сцена кроћења улази у глиптички репертоар у једном прецизном моменту, то јест крајем I века, када Диоскуриде потписује један *intaglio* у корнеолу, данас фрагментарно очуван.¹² Овај *intaglio* је данас познат по једној копији из музеја у Бечу и приказује управо кључни моменат када Белерофонт приближава руке гриви Пегаз и креће да га ухвати за уста, док се коњ пропиње на задњим ногама. Оваква иконографска схема је била популарна првих година Царства и може се видети на једном римском рељефу и на сликарству у Помпејима.¹³ Међутим, овде се ради о тренутку када је Пегаз већ ухваћен, сцени којој претходи она приказана на прстену из Породина.

⁸ Toso 2007, 85–89.

⁹ Peterson, Dunworth 2004, 17; Voelke 2007, 149–150. О сцени кроћења, Pind., *Olimp.* 13, 90.

¹⁰ Apoll. 2.3.2; О класичним изворима у којима се наводи овај митски догађај кроћења Пегаз код Пирене, са посебним освртом на историју Пирене као митског и историјског топонима, видети Robinson 2011.

¹¹ Toso 2007, 87–88. О сцени кроћења Пегаз видети опширније Gericke 1956.

¹² Интаљ је купљен у Риму, а данас се налази у музеју у Бостону (MFA, 27737), Toso 2007, 87, нап. 376.

¹³ Toso 2007, 87–88.

У претходној литератури указано је на једну аналогију на геми од карнеола која се налазила у колекцији *Lévesque de Gravelle* (сл. 5).¹⁴ На овој геми, као и на прстену из Породина, Пегаз је приказан у лету, а испод њега је наг Белерофонт који држи у једној руци, обмотаној драперијом копље, а у другој узде. Поред ове, важно је споменути још једну аналогију на геми од граната из Британског музеја у Лондону (сл. 6).¹⁵ И овде се Белерофонт, као нага фигура, налази испод Пегаса у лету, и у једној руци, обмотаној драперијом, држи копље а у другој узде које воде ка Пегазовој глави. На обе геме Белерофонт стоји на означеној линији пода. Слична је и представа на једном отиску печата од теракоте где испод Пегаса у лету стоји Белерофонт са подигнутом десном руком ка њему, док је око леве обмотана драперија (сл. 7).¹⁶ Познате су и представе хватања Пегаса на

Сл. 5 – Белерофонт хвата Пегаса – цртеж према геми из колекције *Lévesque de Gravelle* (S. Rainach 1895, T. 79/51)

Сл. 6 – Белерофонт хвата Пегаса – гема из Британског музеја у Лондону (LIMC s. v. Pegasus: бр. 129)

Сл. 7 – Белерофонт хвата Пегаса – отисак печата од теракоте (LIMC s. v. Pegasus: бр. 132)

¹⁴ Rainach 1895, 80–81, T. 79/51.

¹⁵ Walters 1926, 202–203, кар. 1913, T. 24/1912. LIMC s. v. Pegasus: бр. 129.

¹⁶ LIMC s. v. Pegasus, бр. 132.

којима се Пегаз пропиње на задњим ногама, као на већ поменутој геми од корнелиона, на две лампе од теракоте и три монете (сл. 8).¹⁷

На простору данашње Србије, нису познате друге представе Белерофонта осим наше из Породина. Међутим, колико је познато у Народном музеју у Београду данас се чувају две геме са представом Пегазу у лету. Прва је гема непознатог места наласка, од непрозрачног опала млечно беле боје (сл. 9),¹⁸ док је друга гема овалног облика у медаљону од златног лима (сл. 10).¹⁹

Нажалост, иконографски детаљи на представи из Породина се не могу с прецизношћу разазнати. Не види се добро, али на глави Белерофонта би можда могли да се препознају обриси путничке капе *petasus*-а. Белерофонт се често приказивао са *petasus*-ом, путничком или *pilos*-ом, фригијском капом, или кацигом. На једној монети из Коринта, Белерофонт има путничку капу, а познати су и други примери из јужне Италије, Коринта или Кападокије.²⁰ На геми из Породина Белерофонт није ратник, он не држи оружје већ узде. Белерофонт се често приказивао и са својим оружјем, са копљем које је чинило алузију на борбу, као и мачем или тридентом.²¹ Тешко је наћи аналогију, која би могла прецизније разјаснити функцију или значење тканине која пада преко леве руке Белерофонта, иако се сличан пример може видети на монети из Коринта, на којој тканина има необичну форму која пада преко руке Белерофонта (сл. 8).²² Могуће је да се радило о тканини умотаној око његове руке.

Мит о Белерофонту једна је од значајнијих тема у римској уметности. Једна од интерпретација овог митолошког чина га пореди са идејом бесмртности, алудирајући да крила коња пред-

Сл. 8 – Белерофонт хвата Пегазу – монета из Коринта (LIMC s. v. Pegasus: бр. 137a)

Сл. 9 – Пегаз – гема из Народног музеја у Београду (фото Народни музеј Београд)

¹⁷ LIMC s. v. Pegasus, бр. 128, 131, 134, 135, 136, 137a.

¹⁸ Поповић 1996, 98, кат. 142; Поповић 1997, 43, сл. 11; Кузмановић-Нововић 2005, кат. 716.

¹⁹ Кузмановић-Нововић 2005, кат. 717.

²⁰ LIMC s. v. Pegasus, бр. 135, 94, 111, 154, 158 итд.

²¹ Lochin 1994, 229–230.

²² LIMC s. v. Pegasus, бр. 137a.

стављају душу ослобођену од материјалног света и на бесмртност резервисану за душу.²³ Овакво исчитавање не изгледа пуно веродостојно за ретке примере теме крођења Пегаса у римској глиптици. Са друге стране, борба између човека и крилатог коња интерпретирана је као доминација рационалности и цивилизације над дивљом природом.²⁴ Прочитана као победа над инстинктима уз божанску помоћ, ова тема се може повезати и са представом коју је *princeps* желео да прикаже о себи, желећи да стабилизује своју моћ и то посебно након тешких страдања током грађанских ратова. Такође, омогућавала је Августу да присвоји ову улогу славног хероја доносиоца цивилизације, искористивши је као парадигму државе и истичући је као симбол победе.²⁵ Други позитивни аспекти овог митолошког чина се валоризују у доба Царства, када херој са квалитетима виртуозног ловца почиње да симболише *virtus*. Белерофонт тада симболизује *virtus* појединца, али износи и идеју победничке борбе на представама царске пропаганде без обзира на приказану тему.²⁶ Управо то је било повод лакој трансформацији ове теме у хришћански контекст кроз популарну представу св. Ђорђа.²⁷ Зато не чуде представе Белерофонта из каснијег периода, из IV, V и VI века и то ван религиозног контекста, као на једној коптској тканини или угравираном пехару.²⁸ Поред оваквих различитих идеја које је исказивао, мит је имао и изузетан значај у фунералној уметности и посебно важно место имао је у иконографији саркофага.²⁹

Сл. 10 – Пегаз – гема из Народног музеја у Београду (фото Народни музеј Београд)

²³ Mastroberto 2004, 49–51.

²⁴ Toso 2007, 87–88.

²⁵ Од Белерофонта потичу различите династије, и ове потврде се могу пратити све до краја архајског доба, Faustoferrì 1996, 145; Toso 2007, 88.

²⁶ Lochin 1994, 229–230.

²⁷ На основу открића мозаика из четвртог века у једној римској вили у селу *Hinton St Mary* у Дорсету у Британији, на коме су у два медаљона представе Христа и Белерофонта како убија Химеру, закључено је да би сцена са Белерофонтом могла бити префигурација борбе Св. Ђорђа са аждајом, као симбол хришћанске врлине, Toynbee 1964, 7–14; Кау 2006, 87.

²⁸ Lochin 1994, 230.

²⁹ Aymard 1951.

Прстен из Породина код Алексинца, својим квалитетом како материјала и израде тако избором сцене, отвара бројна питања о особи која га је носила. У доба Римског царства, као и претходно, у доба Републике, накит је исказивао религиозне и естетске склоности, али је указивао и на социјално-економски положај особе која га је носила, односно на њену финансијску моћ и положај у друштвеној хијерархији.³⁰ Иако се однос према накиту у римско доба током времена мењао, накит је увек означавао ранг његовог носиоца.³¹ Прстење од племенитог метала нису имали право да носе различити друштвени сталежи како у доба Републике, тако и у време Римског царства. То право је трајно било ускраћено само робовима, с обзиром на то да се они, будући без права грађанства, нису сматрали грађанским сталежом.³² За време Републике је златни прстен (*anulus aureus*) био ознака достојанства и био је повезан са неком функцијом. Право да носе златно прстење *nobiles* и њихови наследници по мушкој линији стичу 321. год. пре. н.е., а ово право се потом проширује на првих осам центуриона.³³ Касније, ова привилегија се проширује и на друге групације. На почетку Царства златно прстење је и даље ознака патриција, а по дозволи су могле да га носе и особе нижег ранга, док је за време Хадријана то право било ускраћено једино робовима. Септимије Север је 197. године дозволио свим војницима да носе златно прстење.³⁴ Што се тиче самог камена, опала (*opalus*) Плиније (XXXVII, 80–84) указује да његова вредност долази одмах после смарагда, да би на једном месту чак и указао на изузетну вредност овог камена наводећи чувени Нонијусов опал. Овај опал величине лешника вредео је 2000000 сестерција и римски сенатор Ноније изабрао је прогонство не желећи да врати прстен са опалом. Плиније је истичући лепоту и квалитет опала говорио да се у опалу види ватра рубина, блистави пурпуни сјај аметиста, зелено море смарагда, који блистају заједно у невероватној мешавини светла.

Могло би се закључити да је на геми прстена из Породина приказана сцена како Белерофонт хвата, то јест кроти Пегазе, тема која није била честа у римској глиптици, где се овај митолошки јунак најчешће приказивао у сцени убијања Хи-мере. Скупоцени златни прстен је вероватно припадао неком војнику вишег ранга,

³⁰ Прстење је могло је да буде печатно, да има улогу амајлије (*amuletum*) или да буде само украс. Плиније доноси дуг списак магичних својстава самог камења (Plinius, *Naturalis Historia* XXXVI–XXXVII) и показује интересантно сујевеље које је тада било у моди, Walters 1914, 1 и даље. Од немене прстена могла је да зависи и његова форма. Уколико је служио као печат, прстен је морао да буде израђен тако да издржи велики притисак, а уколико је служио као украс могао је да буде и финијих линија. Међутим, ниједан облик прстена није био резервисан само за једну намену, Marshall 1907; Уп. Поповић 1992, 9.

³¹ Kunst 2005, 128–129.

³² Kuntzsch 1981, 64; Поповић 1992, 7, 17.

³³ Поповић 1992, 7. Током Републике, бившим магистратима, почевши са редом *aedilis*, и њиховим мушким наследницима је било дозвољено да носе златно прстење, Stout 1994, 77 и даље.

³⁴ Поповић 1992, 7. Мушкарци су могли да носе печатно прстење (Valerius Maximus, III, 5, 1), а слободно рођени дечаци елитних кругова су били украшавани златним амулетима (*bulla*) све док не би стасали и достигли доба зрелости, Stout 1994, 77 и даље.

официру, који је боравио у Породину, утврђеној војно-стратешкој тачки, а који је себи могао да приушти овако луксузни примерак накита. И сам избор приказане победничке борбе на геми, као израз *virtus*-а, могао би да иде у прилог овој тези о војничкој каријери власника прстена.

ЛИТЕРАТУРА И СКРАЋЕНИЦЕ

LIMC Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae

Aymard, J. 1951. *Essai sur les chasses romaines*, Paris.

Boeke, H. 2007. The Value of Victory in Pindar's Odes. Gnomai, Cosmology and the Role of the Poet, Leiden/Boston: Brill, coll. „Mnemosyne Supplements“ n. 285.

Gericke, T. 1956. Die *Bandigung des Pegasos*, Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung 71, 193–201.

Faustoferri, A. 1996. *Il trono di Amyklai a Sparta. Bathykleas al servizio del potere*, Napoli.

Kay, N. 2006. Epigrams from the Anthologia Latina: Text, Translation and Commentary, London: Duckworth.

Kunst, C. 2005. Ornamenta Uxoria. Badges of Rank of Jewellery of Roman wives?, *The medieval history journal* 8, 1, New Delhi, Thousand Oaks, London 2005, 128–142.

Kuntzsch, I. 1981. *A History of Jewellery*, New York.

Кузмановић-Нововић, И. 2005. *Античка глиптика на територији Србије*. Докторска теза објављена на Одељењу историје уметности Филозофског Факултета Универзитета у Београду.

Lochin, C. 1994. s.v. *Pegasos*, in *LIMC VII* 1, 214–230

Marshall, F. H. 1907. *Catalogue of the Finger Rings Greek, Etruscan and Roman in the Department of Antiquity*, British Museum, London.

Mastroboberto, M. 2004. Pegaso e Bellerofonte, у: G.S. Chiesa, E. A. Arslan (прир.), *Miti greci: archeologia e pittura dalla Magna Grecia al collezionismo, Cataloghi di mostra*, Milano.

Peterson, T. A., Dunworth, J. D. 2004. *Mythology in Our Midst: A Guide to Cultural References*, Westpoint, Connecticut, London.

Поповић, И. 1992. *Римски накит у Народном музеју у Београду: Прстење*. Народни музеј Београд.

Поповић, И. 1996. *Римски накит у Народном музеју у Београду II: Златни накит*. Народни музеј Београд.

Поповић, И. 1997. *Ремек-дела римских златара: збирка Народни музеј у Београду*, Народни музеј Београд.

Rašković, D. 1998. Pojedinačni nalazi rimskog i vizantijskog novca Narodnog muzeja Kruševac, *Numizmaticar* 21, Beograd, 1998, 103–110.

Рашковић, Д. 2013. Прилог познавању археолошких налазишта алексиначке котлине, *Караџић, Часопис за историју, етнологију, археологију и уметности* 5, Алексинац 2013, 57–77.

Reinach, S. 1895. *Pierres gravées des collections Marlborough et d'Orléans, des recueils d'Eckhel, Gori, Lévesque de Gravelle, Mariette, Millin, Stosch, réunies et rééditées avec un texte nouveau*, Paris.

Robinson, B.A. 2011. *Histories of Peirene: A Corinthian Fountain in Three Millennia* (Ancient Art and Architecture in Context 2), Princeton.

Stout, A. M. 1994. A. M. Stout, Jewelry as a Symbol of Status in the Roman Empire, у: J. L. Sebesta, L. Bonfante (прир.), *The World of Roman Costume*, Madison 1994, 77–100.

Toso, S. 2007. *Fabulae graecae: miti greci nelle gemme romane del I secolo a. C.*, Roma.

Toynbee, J. 1964. A New Roman Mosaic Pavement Fount in Dorset, *The Journal of Roman Studies* 54, 7–14.

Walters, H.B. 1926. *Catalogue of the engraved gems and cameos in the British Museum*, London.

Ljubomir Milanović, Vizantološki institut SANU, Beograd
Sanja Pilipović, Balkanološki institut SANU, Beograd

BELLEROFONTE CHE DOMA PEGASO:
ANELLO D'ORO DA PORODIN VICINO AD ALEKSINAC

l'Anello d'oro con la gemma di opalo con figurazioni di Pegaso e Bellerofonte fu rinvenuto a Porodin, vicino ad Aleksinac, mentre oggi è conservato nel Museo Nazionale a Belgrado. L'argomento di questo studio si focalizza sul tema rappresentato, e si tenterà di individuare, per quanto sia possibile, il legame con la località di „Gradište“ nel paese di Porodin, dove è stato rinvenuto questo capolavoro diorefeceria romana. La scena che rappresenta Bellerofonte che doma Pegaso non si rappresentava spesso sulla glittica romana. Di solito Bellerofonte si raffigurava mentre uccideva Chimera. Questo costoso anello d'oro di Porodin, probabilmente apparteneva ad un soldato di alto rango, un ufficiale che soggiornava in questo luogo militare strategico e fortificato, che poteva permettersi questo gioiello di lusso. La scelta del tema rappresentato sulla gemma, cioè una lotta vittoriosa, espressione della virtù, potrebbe contribuire a valorizzare questa tesi il fatto che il proprietario dell'anello era un militare di carriera.